Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΟΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΕΤΡΟ ΒΡΑΪΛΑ-ΑΡΜΕΝΗ

Ὁ ὅρος *κατηγορίες* εἶναι παλαιὸς ὅσο καὶ τὸ ὁμώνυμον ἔργο τοῦ Ἀριστοτέλη[1]. Στὸν φιλοσοφικὸ λόγο ἀρχῆθεν ἐσήμανε τὶς ἐνύπαρκτες στὸ ὂν ἰδιότητες τὶς ὁποῖες ἡ συνείδηση εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνωρίσει, δηλαδὴ ν' ἀποδώσει, νὰ προσάψει, σ' αὐτό. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης, ἀπαριθμεῖ, ἂν καὶ διακεκριμένως, *δέκα* ὀντολογικὲς κατηγορίες τὶς ὁποῖες οἱ σχολιασταί του συνεπύκνωσαν σὲ πέντε, ἴσως γιὰ νὰ ἐναρμονίσουν τὸν ἀριθμό τους πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν πέντε *μεγίστων γενῶν*[2] τὰ ὁποῖα ὁ Πλάτων, ἀπὸ τὴν πλευρά του, ἀναγνωρίζει ὡς τοὺς ἀνώτατους *τρόπους τοῦ εἶναι*. Κακός, ἀλλὰ καὶ μεγαλοφυής, ἀναγνώστης τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ Kant ἐθεώρησε τὶς κατηγορίες ὡς *τρόπους τοῦ διανοεῖσθαι*, ἀντιστρέφοντας τὴν ἀριστοτελικὴν ἀντίληψη περὶ αὐτῶν, καὶ διακρίνοντας δώδεκα συνολικῶς κατηγορίες, ὑπαγόμενες, ἀνὰ τρεῖς, σὲ τέσσερες τάξεις, κι ἀποτελοῦσες, μαζὶ μὲ τὶς προεμπειρικὲς ἐποπτεῖες: τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο, τὸν ὁπλισμὸ τῆς νοήσεως[3]. Ἔκτοτε, ὁμιλοῦντες περὶ κατηγοριῶν ἀναφερόμαστε εἴτε ἀποκλειστικῶς στὶς ἀριστοτελικῆς ἀντιλήψεως ὀντολογικὲς κατηγορίες εἴτε, καὶ πάλιν ἀποκλειστικῶς, στὶς καντιανῆς ἀντιλήψεως νοησιολογικὲς κατηγορίες.

Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸν εἰδικώτερης χρήσεως, ὅσο καὶ σαφῶς νεώτερης κοπῆς, ὅρον *αἰσθητικὲς κατηγορίες*. Ὁ ὅρος ἀνάγεται στὶς ἀρχὲς τοῦ λήγοντος αἰῶνος, συγκεκριμένα στὴν διανόηση τοῦ Charles Lalo[4], κ' ἐμφανίζει τὶς ἀκόλουθες ἰδιοτυπίες: (α) ἀναφέρεται τόσο σ' αἰσθητικὲς ὀντότητες ἢ ἀντικείμενα, ποὺ προβάλλουν μέσ' ἀπὸ τὴν φύση ἢ, κυρίως, τὴν τέχνη, ὅσο καὶ σ' αἰσθητικὲς κρίσεις, ἀξιολογήσεις ἢ κι ἀποτιμήσεις· καὶ (β) κατ' ἀντίθεση πρὸς τὶς παραδεδομένες ὀντολογικὲς ἢ νοησιολογικὲς κατηγορίες, εἶναι ἀριθμητικῶς ἀπεριόριστες, καὶ μόνον ἐνδεικτικῶς προσφέρονται σὲ μιὰν ἐπιλεκτική τους ἀριθμητικὴν ἀναγωγή, διαφορετικὴν ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν. Περὶ ὅλων αὐτῶν ἔχω ἀσχοληθεῖ ἐπανειλημμένως, εἴτε θεωρητικῶς[5] εἴτε κ' ἐφαρμοστικῶς[6]. Παρέλκει, συνεπῶς, νὰ ἐπεκταθῶ στὸν τομέα αὐτόν. Προέχει ὡστόσο νὰ τονισθῆ πώς, ἀπὸ τοῦ Kant καὶ ἑξῆς, ἡ

---

1. Πβ. *Κατηγ.*, 8, 10 b 19 καὶ 21· 11 a 37: γένη· *Φυσ. ακρ.*, Γ1, 200 b 28: κατηγορίαι τοῦ ὄντος· *Π. ψυχῆς*, Α5, 410 a 13: πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν.

2. Πβ. *Σοφιστ.*, 254 b - 255 e.

3. *Κριτ. τοῦ καθ. λόγου*, § 9, 97.

4. *Les sentiments esthétiques*, Paris, Alcan, 1909· *Introduction à l'esthétique*, Paris, A. Colin, 1912.

5. *Οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες. Εἰσαγωγὴ σὲ μιὰν ἀξιολογία τοῦ αἰσθητικοῦ ἀντικειμένου*, Ἀθήνα, Ἑρμῆς, 1970· β΄ ἔκδ., Ἀθήνα, Ἀρσενίδης, 1996.

6. *Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ J. Brahms. Φαινομενολογικὴ εἰσαγωγὴ στὴν φιλοσοφία τῆς μουσικῆς*, ἡμίτ. 1-2, Ἀθήνα, Καρδαμίτσα, 1986-1988.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

προβληματική περί τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν ἀνεπτύχθη κατὰ τρόπον θαυμαστόν, καί πρὸς πολλὲς καί διαφορετικές, ἑκάστοτε, κατευθύνσεις, μ' ἀφετηρίαν, φυσικά, τὴν καντιανὴν αἰσθητική.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος[7] κυρίαρχη, ἂν ὄχι μοναδική, (πρὸ τοῦ γράμματος), αἰσθητική κατηγορία ἀπέβη τὸ ὡραῖον, ὡς οὐσιαστικὸ γνώρισμα στὴν φύση καί στὴν τέχνη. Μὲ τὸν Kant ἐπιτελεῖται μιὰ θεμελιώδης ἀντιστροφή: τὸ ὡραῖο παύει νὰ εἶναι γνώρισμα τοῦ ὄντος, γιὰ νὰ γίνει συναίσθημα. Χαρακτηριστικῶς ὁ Kant βεβαιώνει πὼς τὸ ὡραῖο εἶναι *συναίσθημα κρίσεως* ὅσο καί *κρίση συναισθήματος*[8], κι ἀναφέρεται στὴν εὐαρέσκεια ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ ἕν' ἀντικείμενο ποὺ εὑρίσκει ἐντός μας αἰσθητικὴν ἀνταπόκριση. Σὲ μιὰ παρόμοιαν ἀνταπόκριση, σὲ μιὰν *ὁμολογία* μεταξὺ ἐξωτερικῶν καί σωματικῶν, εἰδικώτερα: σπλαγχνικῶν, δομῶν ἀναφέρεται ἤδη ὁ Πλάτων[9]· μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖνος τὴν θεωρεῖ ἐκφράσιμην μαθηματικῶς, ἐνῶ ὁ Kant ἀποδίδει κυρίαρχην βαρύτητα στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ὡραῖον εἶναι καθαρὸ συναίσθημα στὸ ὁποῖον εἶν' ἀδύνατον νὰ ὑπεισέλθει ὁποιαδήποτε λογικὴ ὑπαγωγή[10]. Οὔτως ἢ ἄλλως ὅμως, οὔτε στοῦ Πλάτωνος οὔτε κἂν ἀκόμη στοῦ Kant τὴν διανόηση τὸ ὡραῖο δὲν συνιστᾶ εἰσέτι κατηγορίαν. Ἀκόμη κι ὅταν ὁ Kant ἀντιθέτει πολωτικῶς τὸ ὡραῖο πρὸς τὸ ὑψηλόν[11], πρόκειται περὶ κρίσεων ποὺ ἀποδίδονται σ' ἀντίστοιχα ἀντικείμενα ὄχι ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ αἰσθητικοῦ συναισθήματος ποὺ αὐτὰ προκαλοῦν, δηλαδὴ ἀνακλαστικῶς.

Ἀπὸ τὴν πολωτικὴ διάκριση μεταξὺ ὡραίου καί ὑψηλοῦ ἀπέρρευσαν πολλὲς πολωτικὲς μετακαντιανὲς διακρίσεις ποὺ κατέληξαν στὴν διαμόρφωση ἐνίων, διπολικῶν ἀρχικῶς, κι ἀργότερα συνθετώτερων, συστημάτων αἰσθητικῶν κατηγοριῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει, γιὰ λόγους ποὺ θ' ἀποβοῦν φανεροὶ ἀργότερα, νὰ ἐπισημανθῆ τὸ σύστημα τοῦ Lalo[12], τὸ ὁποῖον συνίσταται ἀπό ἐννέα κατηγορίες: τὸ ὡραῖο, τὸ μεγαλειῶδες καί τὸ χαριτωμένο, οἱ ὁποῖες, ἀνατεινόμενες ὁδηγοῦν ἀντιστοίχως στὸ ὑψηλό, στὸ τραγικὸ καί στὸ δραματικό, ἐνῶ ὑποβαθμιζόμενες ὁδηγοῦν, ἀντιστοίχως καί πάλι, στὸ πνευματῶδες, στὸ δραματικὸ καί στὸ ἀστεῖο. Τὸ σύστημα τοῦ Lalo εἶναι καθαρῶς δυναμικό, ἀφοῦ ἐπιτρέπει μεταβάσεις ἀπὸ ἐπίπεδο σ' ἐπίπεδο, καί, συγχρόνως, ἐμπεριέχει, πλὴν τῶν καθαρῶς αἰσθητικῶν του ἀναφορῶν, κι ἀναφορὲς τάξεως ἠθικῆς.

Οἱ προηγούμενες εἰσαγωγικὲς θεωρήσεις ἐκρίθηκαν ἀναγκαῖες προκειμένου νὰ διατυπωθοῦν οἱ συντεταγμένες ἐκεῖνες ποὺ ὁρίζουν τὴν θέση τῆς βραϊλιανῆς περὶ αἰσθητικῶν κατηγοριῶν θεωρίας μέσα στὴν διαδρομὴ τῆς

---

7. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, *La musique dans l'œuvre de Platon*, Paris, P. U. F., 1959· β' ἔκδ., 1989.

8. *Κριτικὴ τῆς κρίσεως*, § 9· E. MOUTSOPOULOS, *Forme et subjectivité dans l'esthétique kantienne*, Aix-en-Provence, Ophrys, 1964, σσ. 25-29.

9. *Τίμ.*, 80 a - b.

10. *Κριτ. τῆς κρίσεως*, § 4· *Forme et subjectivité*, σσ. 55-59.

11. Πβ. ἤδη *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen*, Königsberg, Kanter, 1764· *Κριτ. τῆς κρίσεως*, § 25· *Forme et subjectivité*, σσ. 77-79.

12. Πβ. *ἀνωτ.* καί σημ. 4.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῶν αἰσθητικῶν θεωριῶν. Εἶναι ὡμολογημένο ἀπὸ τὸν Βράϊλαν ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει καθοριστικὰ ἐμπνευσθῆ, στὸν τομέα αὐτόν, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Charles Lévêque[13] περὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ὡραίου ἢ καλολογίας κατὰ τὴν ὀρθὴ βραϊλιανὴν μετάφραση τοῦ ὅρου, ἐπιφυλασσόμενος, φυσικά, ν' ἀπορρίψει τελικῶς τὶς θέσεις τοῦ Lévêque. Γεγονὸς παραμένει πὼς ὁ Βράϊλας ἐγαλουχήθη, καὶ στὸν τομέα τῆς αἰσθητικῆς, μὲ τὶς περὶ ὡραίου ἀντιλήψεις τοῦ Rosmini καὶ τοῦ Gioberti, ἀρχικά, κυρίως ὅμως μὲ τὶς σχετικὲς πρὸς αὐτὸ θεωρήσεις τοῦ Victor Cousin, ἀπηχοῦντος ἐγελιανὲς τοποθετήσεις καὶ μὴ διστάζοντος ν' ἀναφέρεται σὲ πλατωνικές, ἀλλὰ καὶ σ' ἀριστοτελικὲς ἐν προκειμένῳ παρατηρήσεις ποὺ εἶχαν σφραγίσει τὴν μέχρι τοῦ Kant περὶ ὡραίου θεωρητικὴν παράδοση[14]. Τὸ ἔργο τοῦ Lévêque ἁπλῶς ἐστήριξε τὴν βραϊλιανὴν ἀντίληψη περὶ ὡραίου καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν θεωριῶν ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτό, δίχως καὶ νὰ τὴν ὑποτάξει στὴν ἰδική του ἰδιαίτερην προβληματικὴ ἢ στὴν ἰδική του γενικώτερην μεθοδολογία. Ὡστόσον ἡ βραϊλιανὴ διαπραγμάτευση τοῦ προβλήματος τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ ὡραίου («τοῦ καλοῦ», ὀρθότερα, κατὰ τὸν Βράϊλαν)[15] ἐντάσσεται σ' ἕνα ἱστορικὸ πλαίσιο προσδιοριζόμενον ἤδη ἀπὸ τὸν Lévêque. Ἂν ὁ Βράϊλας ἀποκλίνει ἀπὸ τὶς ἀπόψεις τοῦ τελευταίου αὐτοῦ, τὸ πράττει εἰδικῶς κατὰ τὴν ἐκ μέρους του προσπάθειαν περαιτέρω διερευνήσεως τῶν ὅρων ὑπὸ τοὺς ὁποίους μιὰ πληρέστερη ὁριοθέτηση κι ἀξιολόγηση τοῦ ὡραίου ὡς ἐννοίας ἐκφραζούσης ἕνα σύνολον πραγματικοτήτων στὶς ὁποῖες ἡ κατ' ἐξοχὴν ἰδέα (ἢ ἀξία) τοῦ ὡραίου ἐνσαρκώνεται, εἶναι δυνατή.

Ὁ ὅρος *κατηγορία*, ἀποδιδόμενος στὴν αἰσθητικὴ πραγματικότητα τοῦ ὡραίου ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Βράϊλα, εἶν' ἐντελῶς παραπλανητικός. Σήμερα πιὰ εἶναι βέβαια ἀδύνατον νὰ μὴν θεωρήσωμε τὸ ὡραῖον ὡς αἰσθητικὴν κατηγορία. Στὴν ἐποχὴν ὅμως τοῦ Βράϊλα ὁ ὅρος αἰσθητικὴ κατηγορία εἶναι ἀκόμη ἀδιανόητος, κι ἂν τὸν χρησιμοποιήσωμε, θὰ τὸ πράξωμε, ἐνεπιγνώστως ἀναχρονιστικά. Γιὰ τὸν Βράϊλαν, ἡ πρώτη οὐσία κ' ἡ πρώτη ἔννοια διὰ τῶν ὁποίων τὸ αἰσθητικὸ δεδομένο προσδιορίζεται εἶναι τὸ ὡραῖον. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Βράϊλας ἀποδεικνύεται μαθητὴς τοῦ V. Cousin κατὰ τὸν ὁποῖον ἀληθές, ὡραῖο κι ἀγαθὸ εἶναι τρεῖς ἐπὶ μέρους δηλώσεις τοῦ ὄντος ποὺ συνιστᾶ τὸ κεντρικὸν ἀντικείμενο κάθε φιλοσοφικῆς ἐρεύνης· τρεῖς ἐπὶ μέρους δηλώσεις ποὺ ἀποβαίνουν συγχρόνως καὶ τρεῖς διαφορερικοί, ἀλλὰ καθόλου κι ἀσυμβίβαστοι, μεταξύ τους, τρόποι προπελάσεως καὶ βιώσεως τοῦ ὄντος ἀπὸ τὴν συνείδηση.

---

13. *La science du beau étudiée dans ses principes, dans ses applications et dans son histoire*, 2 τόμ., Paris, Durand, 1860. Ἀνελληνίστως, ὁ T. Imamichi ἐπιμένει στὴν ἰδική του δόμηση μιᾶς θεωρίας περὶ τοῦ ὡραίου, ὡς *καλονολογίας*(!). Πβ. Π. Βραΐλα-Αρμενη, Ἱστορία καὶ ὁρισμός, *Φιλοσ. ἔργα*, τ. 4Α, σσ. 406-407 καὶ 430-431.

14. Πβ. E. Moutsopoulos, De quelques réminiscences platoniciennes dans l'«esthétique» de Pascal, *Méthodes chez Pascal*, Clermont-Ferrand, 1976, σσ. 411-416.

15. Πβ. Ἱστορία καὶ ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, *Φιλοσοφικὰ ἔργα*, τ. 4Α, ἐπιμέλεια ἐκδόσεως καὶ παρουσιάσεως ὑπὸ Ε. Μουτσοπούλου καὶ Ἀ. Γλυκοφρύδου-Λεοντσίνη, Ἀθῆναι, 1973 (*Corpus Philosophorum Graecorum Recentiorum*, I, 4Α), σσ. 378-470.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

Ὅπως τὸ ὄν, *σχετικῶς* ἁπλούστατο δεδομένο τῆς πραγματικότητος στὴν ὁποίαν ἡ φιλοσοφικὴ συνείδηση ἀναφέρεται, ἔτσι καὶ τὸ ὡραῖον, ἐπὶ μέρους ἔκφρασή του, ἀποτελεῖται, κατὰ τὸν Βράϊλαν, ἀπὸ πέντε στοιχεῖα: οὐσίαν, μορφήν, σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο πρώτων αὐτῶν στοιχείων, χῶρον καὶ χρόνον. Οὐσιαστικῶς, ὁ Βράϊλας υἱοθετεῖ τὴν μεταγενέστερην ἀριστοτελίζουσαν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος ἀρχικῶς, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχικῶς δέκα τὸν ἀριθμὸν διακριθεῖσες ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους κατηγορίες τοῦ ὄντος συνεπτύχθησαν σὲ πέντε. Τὶς κατηγορίες αὐτὲς ὁ Βράϊλας μετονομάζει *στοιχεῖα* ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ὄν συνίσταται· ἀκριβέστερα: τὰ ὁποῖα *συνιστοῦν* καὶ *συνθέτουν* τὸ ὄν, πραγματικότητα ἁπλούστατην, ὄχι ὅμως κι ἀπολύτως ἁπλῆν. Ὑπὸ τὶς προϋποθέσεις αὐτές, ἡ *οὐσία* τοῦ ὄντος, συνεπῶς καὶ τοῦ ὡραίου, ἀποτελεῖ τὸ κατὰ τὸν ἀριστοτελισμόν, ὑλικό του αἴτιον, ἐνῶ ἡ *μορφή* του, τὸ μορφικό του αἴτιο. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα συνδέονται ἀπὸ τὴν *σχέση* ποὺ ὑφίσταται μεταξύ τους, καὶ ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι ἡ *δομὴ* τοῦ ὄντος, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὕλη καὶ μορφὴ συνυπάρχουν[16]. Ἴσως ἡ δομὴ αὐτὴ ν' ἀποτελεῖ καὶ τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος, ἐπειδὴ *αὐτὴ* συνέχει τὸ σύνολον τῶν στοιχείων του. *Χῶρος* καὶ *χρόνος* συνιστοῦν τὰ κατὰ συμβεβηκὸς στοιχεῖα τοῦ ὄντος, ποὺ, καθέν' ἀπὸ σκοπιὰ διαφορετικήν, ὁλοκληρώνουν τὴν παρουσία του[17]. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ὄντος καὶ ὡραίου ἔγκειται στὸ ὅτι, ἐνῶ καὶ τὰ δυὸ συγκροτοῦνται ἀπὸ τὰ ἴδια στοιχεῖα, στὸ ὡραῖο τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἐνυπάρχουν σὲ ὕψιστον βαθμόν, ὥστε τὸ ὡραῖο ν' ἀποβαίνει *ὑπεροχὴ ὀντότητος* ἢ καὶ *ὑπέροχος ὀντότης*. Οἱ ὅροι ὑπεροχὴ καὶ ὑπέροχος, ἐδῶ, αὐτὴν τὴν ἐνύπαρξη σὲ ὕψιστον βαθμὸν ἀπηχοῦν[18].

Δικαίως ὁ Βράϊλας ὑπογραμμίζει πὼς δὲν ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸν Lévêque ἀναζητώντας ἕναν ὁρισμὸ τοῦ ὡραίου, ἀφοῦ τὸν ἰδικόν του ὁρισμὸ τὸν εἶχεν ἤδη διατυπώσει στὸ πρῶτο του βιβλίο, τὸ *Δοκίμιον περὶ τῶν πρώτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν*, τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφὴ ἀνάγεται χρονικῶς πρὸ τοῦ 1851, ἔτους τῆς ἐκδόσεώς του, καθὼς καὶ στὰ *Στοιχεῖα θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας*, τοῦ 1862, ἐνῶ ἡ *Ἱστορία καὶ* (ὁ) ὁρισμὸς τῆς *ἐννοίας τοῦ καλοῦ* χρονολογοῦνται στὰ ἔτη 1866-1868. Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς ὁ Βράϊλας οὐδέποτε, στὰ μεταγενέστερα συγγράμματά του, ἀπέστη ἀπὸ τὸν ἀρχικόν του ὁρισμόν[19]. Ὁπωσδήποτε, ὁ Βράϊλας δὲν παραλείπει νὰ χαρακτηρίσει τὸν ἰδικόν του ὁρισμὸν τοῦ ὡραίου ὡς συγγενῆ πρὸς τὸν ὁρισμὸν ποὺ ὁ Lévêque ἐπρότεινε, κι ὁ ὁποῖος θέτει τὸν τόνον ἐπὶ τῶν δύο στοιχείων ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὡραῖον συνίσταται: ἀφ' ἑνός, τῆς δυνάμεως· κι ἀφ' ἑτέρου,

---

16. Πβ. E. Moutsopoulos, Sur les dimensions kairiques de la structure de l'être, *Hommage à François Meyer*, Aix-en-Provence, Publications de l'Univ. de Provence, 1983, σσ. 121-133· καὶ *Anuario Filosofico, Univ. de Navarra*, 23, 1990/2, σσ. 109-127.

17. Ἡ περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ὡραίου θεωρία τοῦ V. Cousin περιέχεται στὸ συνοπτικὸ ἔργο ...*Du Vrai, du Beau... du Bien*, β' ἔκδ., Paris, 1854. Πβ. V. Gioberti, *Del Buono, del Bello*, Firenze, β' ἔκδ., Le Monnier, 1857.

18. Πβ. *κατωτ.* καὶ σημ. 43.

19. Πβ. Δοκίμιον, *Φιλοσ. ἔργα*, τ. 1, σ. 175.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τῆς τάξεως. Καὶ περὶ μὲν τῆς τάξεως εἶχεν ἤδη ἀποφανθῆ ὁ Ἀριστοτέλης ὁ ὁποῖος τὴν εἶχε θεωρήσει πλαίσιον τοῦ ὡραίου: «τὸ καλὸν ἐν... μεγέθει, τάξει»[20]. Περὶ τῆς δυνάμεως ὅμως, ὡς χαρακτῆρος τοῦ ὡραίου, εἶχεν ἤδη ἐκφρασθῆ ὁ V. Cousin, κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Ravaisson: «στὰ τελευταῖα ἔργα του, κυρίως, ὁ ... Cousin *ἔτεινε να ὁρίσει τὴν ὡραιότητα διὰ τῆς δυνάμεως*»[21]. Ὁ Βράϊλας ἐπανέρχεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς δυνάμεως ὡς γνωρίσματος τοῦ ὡραίου, προκειμένου νὰ διαπιστώσει σ' αὐτὴν τὸ αἴτιον γιὰ τὸ ὁποῖον τὸ ὡραῖο ὑπερβαίνει τὸ καταστατικὸ τοῦ ἁπλοῦ ὄντος, ὥστε, ἀποκτῶντας ὑπεροχὴν ὀντολογική, νὰ μεταβῆ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὑπέροχης ὀντότητος: «πᾶσα δύναμις, ἐνεργοῦσα μέθ' ὅλης τῆς ἐνεργείας αὐτῆς (ἐδῶ, φυσικά, ὁ Βράϊλας μεταβαίνει ἀπὸ ἕνα ἀριστοτελικῆς ἀντιλήψεως *δυνάμει*, σ' ἕνα *ἐνεργείᾳ*, ἴσως μὲ κάποιαν ἀνακολουθίαν), συμφώνως πρὸς τὴν ἴδιαν τάξιν, δηλαδὴ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου νόμου, φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς καλλονῆς. Καὶ ἡ μὲν ἐνέργεια τῆς δυνάμεως, κατὰ τὸν μέγιστον αὐτῆς βαθμόν, περιλαμβάνει τὰ στοιχεῖα τῆς ἐκτάσεως[22], τῆς εὐχερείας, ἡ δὲ τάξις τὰ τῆς ἑνότητος, τῆς ποικιλίας, τῆς ἁρμονίας[23], τῆς ἀναλογίας, τῆς εὐπρέπειας[24]»[25].

Ὁ Βράϊλας δὲν ἀρκεῖται στ' ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω προβαίνει στὴν κριτικὴν ἀνάγνωση τῆς περὶ τοῦ ὡραίου θεωρίας τοῦ Lévêque, ἐκτιμῶντας τὴν πάντοτε συγγενῆ πρὸς τὴν ἰδικήν του: «ἕκαστον ὄν, ὅταν ὑπάρχῃ καὶ ἐνεργῇ δι' ἐξόχου δυνάμεως καὶ ἐνεργείας συμφώνως πρὸς τὸν ἴδιον νόμον, καὶ ἐκπληροῖ τὸν τύπον τοῦ ἰδίου γένους καὶ εἴδους, εἶναι καλόν, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ εἶναι «τοσούτῳ» μᾶλλον ἐξαίσιον ὅσῳ πλείονα ἔχει τῶν στοιχείων τούτων, καὶ τοιούτῳ τρόπῳ καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς καλλονῆς καὶ τὰ ποικίλα αὐτῆς εἴδη ὁρίζονται καὶ ἐξηγοῦνται, καὶ οἱ διάφοροι τοῦ καλοῦ ὁρισμοὶ συμπληροῦνται καὶ συγχωνεύονται, εἰς ἀνωτέραν σύνθεσιν καὶ ἑνότητα ἀναγόμενοι»[26]. Στὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Βράϊλας ἐξαίρει τὴν μέθοδο τοῦ Lévêque ὡς μόνην νόμιμον καὶ λυσιτελῆ, ποὺ συνίσταται στὴν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως ἀνάλυση τῶν πνευματικῶν φαινομένων καὶ τῶν νόμων τους, ὥστε «αἱ διαιρέσεις λογικῶς ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως (μ' ἄλλους λόγους: τῆς ἀναλύσεως) τοῦ ἀντικειμένου καὶ εἶναι ἀνεπίληπτοι»[27]. Ὁ ἴδιος ὁ Ravaisson, ἀπὸ ἄλλην πλευράν, ἐξαίρει ἐπίσης τὴν μέ-

---

20. *Πολιτ.*, H4, 1326 a 33· *Ποιητ.*, 7, 1450 b 37. Πβ. *Τοπ.*, Γ1, 116 b 21: «τὸ κάλλος τῶν μελῶν τις συμμετρία».

21. J. G. F. Ravaisson-Mollien, *La philosophie en France au XIXe siècle*, Paris, Impr. impériale, 1868 (γ΄ ἔκδ., Hachette, 1895), σ. 244.

22. Πβ. Αριστ., *Ἠθ. Νικομ.*, Δ7, 1123 b 7: «τὸ κάλλος ἐν μεγάλῳ σώματι».

23. Πβ. *Μ.τ.φ.*, M3, 1078 a 36: «τοῦ καλοῦ εἴδη μέγιστα τάξις καὶ συμμετρία καὶ τὸ ὡρισμένον».

24. Πβ. *Τοπ.*, E5, 135 a 13: «ταὐτὸν τὸ καλὸν καὶ τὸ πρέπον».

25. Ἱστορία καὶ ὁρισμός, *Φιλοσ. ἔργα*, 4Α, σ. 430.

26. *Αὐτόθι*, σσ. 430-431.

27. *Αὐτόθι*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

θοδον αὐτὴν τῆς ὁποίας καὶ παρέχει ἐξαίρετον ὁρισμόν. Συγκεκριμένα, ἀναφερόμενος στὴν μέθοδο ποὺ ἴσχυσε στὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τοῦ Descartes καὶ ἑξῆς, ἀποφαίνεται πὼς «ἡ αληθινὴ μέθοδος συνίστατο, μετὰ ἀπὸ τὴν περιγραφὴ καὶ τὴν κατάταξη τῶν ἐσωτερικῶν φαινομένων (τῆς συνειδήσεως, δηλαδή), στὴν συναγωγὴ τῆς γνώσεως ἐκείνου τὸ ὁποῖον ὑπετίθετο πὼς εἶταν ἡ ψυχή, καί, ἐν συνεχείᾳ, στὴν ἀνύψωση ἀπὸ τὴν ψυχὴ μέχρι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁδοῦ τὴν ὁποίαν ὁ Victor Cousin ὠνόμαζε ψυχολογικὴν μέθοδον»[28]. Σὲ παρόμοιον χαρακτηρισμὸ τῆς μεθόδου τοῦ Lévêque προβαίνει κι ὁ Βράϊλας ἀναφορικῶς πρὸς τὶς ἀναλύσεις τοῦ Lévêque: «πάντα... τὰ στοιχεῖα ταῦτα καὶ ψυχολογικῶς καὶ μεταφορικῶς ἀναπτύσσει»[29]. Καὶ περαιτέρω, καθὼς ἤδη διαπιστώσαμεν, ὁ Βράϊλας τονίζει τὴν μέθοδον αὐτὴν «τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως» καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἀναλύσεως τῶν πνευματικῶν φαινομένων καὶ τῶν νόμων ποὺ τὰ διέπουν[30].

Ὁ Βράϊλας ἐπεμβαίνει κριτικῶς ἐπὶ τῶν στοιχείων διὰ τῶν ὁποίων ὁ Lévêque οἰκοδομεῖ τὸν ὁρισμόν του περί τοῦ ὡραίου, ὥστε ὁ ἴδιος νὰ δικαιολογήσει τὴν ἐμμονή του στὸν ἰδικόν του, παλαιότερον, ὅπως ὑπεγράμμισα προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ μέχρι τέλους ἀναλλοίωτον, ὁρισμὸ τοῦ ὡραίου ὡς *ὑπέροχης ὀντότητος*, τοῦ ὁποίου ὡστόσον ἡ συγγένεια πρὸς ἐκεῖνον τοῦ Lévêque δὲν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ τὸν Βράϊλαν: «ἀλλ' αὐτὸς ὁ ὁρισμός ὁ ὑποτιθέμενος ὡς βάσις τῆς ὅλης θεωρίας, καίτοι εὐκόλως ἀναγόμενος εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς τέλειον ὁρισμὸν τοῦ καλοῦ, οὐχ' ἧττον φαίνεται ἐπιδεκτικὸς ἐπικρίσεως»[31]. Ποιὰ *ὑποτίθεται* πὼς εἶναι τὰ ἀδύνατα σημεῖα τοῦ ὁρισμοῦ ἐκείνου; Ὁ Βράϊλας τὰ ἐπισημαίνει ἀμέσως κατωτέρω. Ὁ ὁρισμός, συνεπῶς, αὐτός, κατὰ τὸν Βράϊλαν, περιορίζεται *πρῶτον*, στὴν ἐπισήμανση δύο μονάχα χαρακτήρων τοῦ ὡραίου, δηλαδὴ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς τάξεως· *δεύτερον*, δὲν διακριβώνει τὴν φύση τῆς σχέσεως ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ τους· *τρίτον* δὲν ἐξηγεῖ γιατὶ οἱ χαρακτῆρες αὐτοὶ περιορίζονται σὲ δύο καὶ δὲν εἶναι περισσότεροι ἢ δὲν ἀνάγονται ὁ ἕνας στὸν ἄλλον γιὰ ν' ἀποτελέσουν ἕναν χαρακτῆρα σύνθετον, ἀλλὰ μοναδικόν. Εἰδικώτερα, κάθ' ὅσον ἀφορᾶ στὸν χαρακτῆρα τῆς *δυνάμεως*, τοῦ ὁποίου, καθὼς διαπιστώσαμε, τὴν ἀντίληψη περὶ τῆς παρουσίας ἐντὸς τοῦ ὡραίου εἶχεν υἱοθετήσει προηγουμένως ὁ V. Cousin στὰ ὄψιμα ἔργα του, παρατηρεῖται ἀπὸ τὸν Βράϊλαν ὅτι στὸν χαρακτῆρα αὐτὸν ἐμπεριέχονται, κατὰ τὸν Lévêque, τρία μονάχα στοιχεῖα: ἡ ἔκτασις, ἡ ἔντασις κ' ἡ εὐχέρεια, δίχως νὰ ἐξηγεῖται, νὰ αἰτιολογεῖται δηλαδή, ἡ παρουσία των κ' ἡ συνύπαρξή των στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὡραίου[32]. Ἴσως νὰ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῆ πὼς ἡ ἔκτασις, ὡς στοιχεῖον τῆς δυνάμεως, δὲν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὸ *μέγεθος*, στοιχεῖον τοῦ ὡραίου κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη[33], ἡ δὲ ἔντασις συνιστᾶ τὴν κύριαν ἰδιότητα τῆς δυνάμεως,

---

28. J. G. F. RAVAISSON-MOLLIEN, *ἔνθ' ἀν.*, σσ. 21-22.
29. Ἱστ. καὶ ὁρ., *Φιλ. ἔργα*, τ. 4Α, σ. 430.
30. Πβ. *ἀνωτ.* καὶ σημ. 26.
31. Ἱστ. καὶ ὁρ., *Φιλ. ἔργα*, τ. 4Α, σ. 431.
32. Πβ. *αὐτόθι*.
33. Πβ. *ἀνωτ.* καὶ σημ. 20 καὶ 22.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ἐνῶ, ἀπὸ τὴν πλευρά της, ἡ εὐχέρεια (δηλαδὴ τὸ ἀβίαστον), ἡ ὁποία, κατὰ βάθος, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἔντασιν, συνδέεται πρὸς τὴν χάριν[34] ἡ ὁποία, πάλι, κατὰ τὸν Βράϊλαν πλέον, ἐμμέσως, ἔστω, συνδέεται πρὸς τὸ ὡραῖον, ἀφοῦ ἀποβαίνει συμπληρωματικὴ ἰδιότης του, καθὼς θὰ διαπιστωθῆ περαιτέρω.

Κι αὐτὰ μέν, ὡς κριτικὲς παρατηρήσεις τοῦ Βράϊλα, ἀφοροῦν στὸν κατὰ τὸν Lévêque χαρακτῆρα τῆς δυνάμεως ποὺ ἐνυπάρχει στὸ ὡραῖον. Ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς *τάξεως* πού, μαζὶ μ' ἐκεῖνον, συνυπάρχει ἐντὸς τοῦ ὡραίου, ὁ Βράϊλας παρατηρεῖ πὼς ὁ Lévêque ἀφήνει ἀναπάντητο τὸ ἐρώτημα ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀνάγκην αἰτιολογήσεως τῆς συνυπάρξεως, ἐντὸς τῆς τάξεως, τῶν στοιχείων τῆς ἑνότητος, τῆς ποικιλίας, τῆς ἁρμονίας, τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς εὐπρεπείας. Διαπιστώθηκε προηγουμένως ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά, ὅπως τῆς ἀναλογίας (ἢ τῆς συμμετρίας) καὶ τῆς εὐπρεπείας, ἐπισημαίνονται ἤδη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη[35]. Ὁ Βράϊλας τονίζει τὴν ἐκ μέρους τοῦ Lévêque παράλειψιν ἑνὸς συσχετισμοῦ τῶν στοιχείων αὐτῶν τῆς τάξεως τόσον μεταξύ τους ὅσον καὶ πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς δυνάμεως ποὺ διακρίθηκαν προηγουμένως, καὶ διερωτᾶται: «δὲν εἶναι ἀρά<γε> δυνατὸν ν' ἀναγάγωμεν πάντα ταῦτα (δηλαδὴ καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δὲ) εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἑνότητα»[36]; Μ' ἄλλους λόγους, ὁ Βράϊλας ψέγει τὸν Lévêque ἐπὶ ἐλλείψει συνθετικῆς καὶ γενικευτικῆς δυνάμεως τοῦ ὁρισμοῦ του, ἡ κριτική του ὅμως προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω.

Κι ἂν ἀκόμη ὁ ὁρισμὸς τοῦ Lévêque νοηθῆ ἱκανοποιητικός, τὸ πρόβλημα ἐμφανίζει καὶ γενικώτερες προεκτάσεις. Ἡ κυριώτερη ἐξ αὐτῶν ἐντοπίζεται στὴν σχέση τοῦ ὡραίου πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ πρὸς τὸ ἀγαθόν, ὄχι ὅπως τὴν εἶχεν ἤδη συλλάβει ὁ V. Cousin[37], ἀλλ' ὅπως αὐτὴ ὑποτίθεται πὼς συλλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Lévêque, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν διαλαμβάνει ἐμφανῶς καὶ συγκεκριμένως περὶ αὐτῆς[38]. Ὁ Βράϊλας διερωτᾶται μήπως ἀληθὲς κι ἀγαθὸν εἶναι, κατὰ τὸν Lévêque, κι αὐτὰ συνιστάμενες δυνάμεως καὶ τάξεως, ὅπως τὸ ὡραῖον. Στὴν περίπτωση ὅμως αὐτήν, πῶς θὰ διακρίνωνται ἀπ' αὐτό; Ἐκτὸς ἂν κ' οἱ τρεῖς αὐτὲς πραγματικότητες ἀνάγονται τελικῶς σὲ μιὰν πραγματικότητα ὑπέρτερην ποὺ τὶς περιλαμβάνει, σ' ἕνα «ἀνώτερον καὶ κοινὸν γένος»[39]. Παρόμοιον ὅμως γένος δὲν ἀναφαίνεται μέσ' ἀπὸ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὡραίου κατὰ τὸν Lévêque. Ἀπομένει, ἐξ ἄλλου, νὰ διακριβωθῆ ἡ *ἔννοια* τοῦ ὡραίου, ὅπως αὐτὴ ἐνυπάρχει στὴν συνείδηση, καὶ νὰ προσδιορισθοῦν οἱ νοητικὲς λειτουργίες διὰ τῶν ὁποίων αὐτὴ συνειδητοποιεῖται ἑκάστοτε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναφορᾶς τῆς συνειδήσεως σ' ἕνα συγκεκριμένο ὡραῖο. Ὁ Lévêque ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ πὼς ἡ κύρια νοητικὴ λειτουργία διὰ τῆς ὁποίας τὸ ὡραῖο συνειδητοποιεῖται εἶναι ὁ λόγος. Ὁ Βράϊλας θεω-

---

34. Πβ. R. Bayer, *L'esthétique de la grâce*, Paris, Alcan, 1934, σσ. 37 κ. ἑξ. Πβ. *κατωτ.*, καὶ σημ. 52.

35. Πβ. *ἀνωτ.* καὶ σημ. 22 καὶ 23.

36. Ἱστ. καὶ ὁρ., 4Α, σ. 431.

37. Πβ. *ἀνωτ.* καὶ σημ. 17.

38. Ἱστ. καὶ ὁρ., 4Α, σ. 432.

39. *Αὐτόθι.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ρεῖ πὼς ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι μονομερής, καὶ διερωτᾶται γιατὶ ὁ Lévêque παραβλέπει ἐν προκειμένῳ τὸν ρόλο τῆς φαντασίας, δεδομένου μάλιστα πὼς ἡ βίωση τοῦ ὡραίου εἶναι ἕνα γενικώτερο συνειδησιακὸ γεγονὸς τοῦ ὁποίου μετέχει ὁλόκληρος ὁ ψυχικὸς κόσμος.

Ἐνδεικτικώτατα τῆς ἀπώτερης ἀντιλήψεως τοῦ Βράϊλα ἐπὶ τοῦ θέματος εἶναι ὅσα διατυπώνονται στὸ τελευταῖο κι ἀνολοκλήρωτο συνθετικό του ἔργο, ἄτιτλον καί, γι᾽ αὐτό, τιτλοφορηθὲν *Opus londinense*, κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν πρακτικὴν ἐπὶ παρομοίων περιπτώσεων: «... εἰς τὰ προϊόντα τῆς φαντασίας ἄλλοτε μὲν ὑπερέχει τὸ αἰσθητὸν στοιχεῖον, ἤτοι ἡ εἰκών, ἄλλοτε δὲ τὸ αἴσθημα καὶ ἄλλοτε ὁ λόγος»[40]. Ἀκολουθοῦν παραδείγματα, καί, τέλος, ἀναφορὰ στὸ καλλιτεχνικὸν ὡραῖο: «τὸ... τέλειον τῆς τέχνης ἐμφαίνουσιν ἐκεῖνα τὰ ἔργα ἐν οἷς ἡ εἰκὼν εἶναι καὶ ἔννοια τοῦ λόγου καὶ αἴσθημα τῆς καρδίας. Τὸ ἔξοχον τοῦτο προτέρημα δύναται νὰ ἔχῃ οἱαδήποτε τέχνη, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ <ἐπι>διώκει πᾶσα καλλιτεχνικὴ σχολὴ καὶ πᾶν καλλιτεχνικὸν ἔργον, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὀλίγοι φθάνουσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην ταύτην βαθμίδα τῆς τελειότητος· συνήθως δὲ τὰ εἴδη καὶ αἱ σχολαὶ τῆς καλλιτεχνίας διακρίνονται κατὰ τὴν σχετικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου τῶν τριῶν τούτων στοιχείων».

Ὅπως γιὰ ὅλους τοὺς συγχρόνους του, γιὰ τὸν Βράϊλαν τὸ ὡραῖο δὲν εἶναι ἀκόμη ἐπακριβῶς αἰσθητικὴ κατηγορία· εἶναι μία ἀντικειμενικὴ πραγματικότης, συγχρόνως ὅμως καὶ μιὰ βίωση τῆς πραγματικότητος αὐτῆς, καθὼς καὶ μιὰ ἐννοιακὴ θεώρησή της. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτήν, ὁ Βράϊλας συντάσσεται πρὸς τὶς ἀντιλήψεις τοῦ V. Cousin τοῦ ὁποίου ἐξετάζει σημεῖον πρὸς σημεῖον τὰ κεφάλαια «Περὶ τοῦ ὡραίου στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα» καὶ «Περὶ τοῦ ὡραίου στ᾽ ἀντικείμενα»[41]. Πρὸς τὴν πραγματικότητα ὅμως αὐτὴν συνδέεται ὁλόκληρη σειρὰ ἄλλων πραγματικοτήτων καὶ τρόπων βιώσεως αἰσθητικῶν καταστάσεων, ποὺ ἀργότερα θ᾽ ἀποκληθοῦν αἰσθητικὲς κατηγορίες. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ Βράϊλας ἐπιλέγει, ὡς τὰ σημαντικώτερα ἀντικείμενα τῆς ἀναφορᾶς του, τὸ *ὑψηλόν*, τὸ *χαριτωμένο* καὶ τὸ *γελοῖον*. Περὶ τοῦ ὑψηλοῦ παρατηροῦμε πὼς ἡ περὶ αὐτοῦ διερεύνηση στὴν ἱστορία τῶν ἐννοιῶν ἀνάγεται στὴν ρητορικὴ πραγματεία τοῦ Λογγίνου *Περὶ ὕψους*[42]. Στὸ σημεῖον αὐτό, θὰ παρατηρήσει κανεὶς πὼς ἡ νέα ἑλληνικὴ δὲν προσφέρεται πρὸς υἱοθέτησιν τοῦ ὅρου *ὑψηλόν*, ὁ ὁποῖος δὲν γίνεται σ᾽ αὐτὴν καταληπτὸς ὑπὸ τὴν ἀρχικήν του σημασίαν. Περισσότερον, ἂν καὶ μὲ πολλὲς ἐπιφυλάξεις, ὁ νεοελληνικὸς λόγος εὐνοεῖ, στὴν περίπτωση αὐτήν, τὴν χρήση τοῦ ὅρου *ὑπέροχον*. Ὡστόσον ὁ τελευταῖος αὐτὸς ὅρος ὑπερκαλύπτει τὸ

40. *Opus londinense*, Π. Βραΐλα-Αρμενη, *Φιλοσ. ἔργα*, τ. 3, ἐπιμ. ἐκδ. καὶ παρουσ. ὑπὸ Ε. Μουτσοπούλου καὶ Ν.- Χ. Μπανάκου-Καραγκούνη, Ἀθῆναι, 1976 *(Corpus Philosophorum Graecorum Recentiorum)*, σσ. 136-137.

41. *Du Vrai, du Beau, du Bien*, ἀντιστοίχως σσ. 133-154 καὶ 155-172· πβ. E. Moutsopoulos, Le problème du beau chez *Pétros Vraïlas-Armenis*, Aix-en-Provence, Ophrys, 1960, σ. 49 καὶ σημ. 4. Του Αυτου, *Petros Braïlas-Armenis*, New York, Twayne, 1974, σσ. 56 κ. ἑξ.· 70.

42. Πβ. Ε. Μουτσοπουλου, *Οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες*, β΄ ἔκδ., σσ. 11-34 καὶ 136-138.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

σημασιολογικὸν ἀναφορικὸ τοῦ ὅρου ὑψηλόν, γι᾽ αὐτὸ καὶ κινδυνεύει νὰ ὁδηγήσει σὲ σημασιολογικὲς συγχύσεις. Ἐξ ἄλλου, διαφορετικῆς τάξεως σύγχυσις εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργηθῆ, προκειμένου περὶ τῆς βραϊλιανῆς αἰσθητικῆς, ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Βράϊλα χρήσεως τῶν ὅρων ὑπέροχος καὶ ὑπεροχὴ πρὸς δήλωσιν τοῦ ὡραίου κατ᾽ ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸ ὄν, ὡς *ὑπεροχῆς ὀντότητος* ἢ κι ὡς *ὀντότητος ὑπερόχου*[43]. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους περὶ τῶν ὁποίων παρέλκει νὰ διαλάβωμε ἐδῶ, εὐκταία εἶναι ἡ διατήρηση τοῦ ὅρου *ὑψηλόν*, παρὰ τὶς δυσχέρειες ποὺ ἡ κατανόησή του θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἐμφανίζει.

Δὲν χρειάζεται ν᾽ ἀνατρέξει κανεὶς στὸν Burke καὶ στὸν Kant γιὰ νὰ συνδέσει τὴν βραϊλιανὴν ἀντίληψη περὶ τοῦ ὑψηλοῦ πρὸς ἐκείνων τὶς ἀντίστοιχες ἀπόψεις, μολονότι, στὰ πρῶϊμα ἤδη ἔργα του, ὁ Βράϊλας ἀναφέρεται τουλάχιστον στὶς καντιανὲς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις, ἐνῶ ἐξ ἄλλου εἶναι ἀρκούντως γνωστὴ ἡ σπουδαιότης τὴν ὁποίαν ὁ Kant ἀπέδωσε στὴν κατηγορίαν τοῦ ὑψηλοῦ, σχεδὸν ἰσότιμην πρὸς τὴν κατηγορίαν τοῦ ὡραίου στὸ πλαίσιο τοῦ διπολικοῦ αἰσθητικοῦ συστήματος τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος διαμόρφωσε. Πρέπει ὡστόσο νὰ γίνει ἀποδεκτὸν ὅτι ὁ Βράϊλας συνεπλήρωσε τὴν περὶ ὡραίου θεωρίαν του μὲ ὁδηγὸν τὸν Lévêque ὁ ὁποῖος τοῦ ἄνοιξε τὸν δρόμο πρὸς σύλληψιν κι ἀποτίμησιν τῶν ἐννοιῶν (τῶν κατηγοριῶν θὰ ἐλέγαμε σήμερα) τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου. Ὁπωσδήποτε, ἡ προσοχὴ μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Βράϊλας συμπορεύεται πρὸς τὸν Lévêque στὸ σημεῖο αὐτὸ κατ᾽ οὐδένα τρόπον ὑποδεικνύει ἐξάρτησίν του ἀπὸ ἐκεῖνον, ἡ δὲ κριτική του στάση ἔναντι τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Lévêque, τῆς ὁποίας παράδειγμα ἐδόθη προηγουμένως ἀναφορικὰ πρὸς τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὡραίου, διαπιστώνεται ἀδιάκοπα κατὰ τὴν παρακολούθηση τῆς συλλογιστικῆς του. Ἂν κάτι συνιστᾶ σημαντικὴν πρόληψη τοῦ Βράϊλα ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ Lévêque, αὐτὸ εἶναι ἡ σύλληψη τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου ὡς συνηρτημένων πρὸς τὸ ὡραῖον καθ᾽ ὃ μέτρον εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ἁπλὲς ἐπὶ μέρους ὄψεις του. Στὴν περίπτωση, βέβαια, αὐτήν, εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνει περὶ αὐτῶν λόγος ὡς περὶ γνήσιων αἰσθητικῶν κατηγοριῶν ἰσόνομων πρὸς τὸ ὡραῖον. Κατὰ ταῦτα, καὶ μὲ σαφῶς ἐπαινετὴν περίσκεψιν, ὁ Βράϊλας ἀπέχει ἀπὸ τοῦ ν᾽ ἀναγνωρίσει, τόσο στὶς ἔννοιες τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου ὅσο καὶ στὶς αἰσθητικὲς πραγματικότητες ποὺ τὶς ἐκφράζουν, τὸ καταστατικὸ αἰσθητικῶν κατηγοριῶν.

Ὁ Βράϊλας γνωρίζει πόσον ὁ Kant εἶναι ὀφειλέτης τοῦ Burke[44], ἀναφερόμενος δὲ στὸν Kant σημειώνει πῶς, κατὰ τὸν τελευταῖον αὐτόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ὡραῖο ποὺ εἶναι «πεπερασμένον, ἁρμονικόν, σύμμετρον, εὐάρε-

---

43. Πβ. *ἀνωτ.*, καὶ σημ. 18. (Δοκίμιον, τ. 1, σσ. 176 κ. ἑξ.· Στοιχεῖα, τ. 1, σσ. 318-319· *Opus lond.*, τ. 4A, σ. 441) 46. *Οἱ αἰσθητικὲς κατηγορίες*, σ. 136-137, § 12, σημ. 1.

44. E. Burke, A philosophical Enquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful, ἔκδ. ὑπὸ J. T. Boulton, 1958· πβ. Ἱστορία καὶ ὁρισμός, τ. 4A, σσ. 407-408 καὶ 459.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

στον, εὐσύνοπτον καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ αἴσθημα, τὸν νοῦν καὶ τὴν φαντασίαν»[45], τὸ ὑψηλὸν «ἐξέχει τῶν συνήθων ὁρίων, εἶναι φύσει ἄπειρον, φαίνεται ἄτακτον καὶ συγκεχυμένον, δὲν παράγει ἡδονήν, ἀλλ᾽ ἔκπληξιν καὶ συντάραξιν καὶ θαυμασμόν, μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον ἢ τὰς ἄλλας δυνάμεις τοῦ πνεύματος ἀποτείνεται, ἐν ἡμῖν μᾶλλον ὑπάρχει ἢ ἐν τοῖς πράγμασιν»[46]. Ἐδῶ ὁ Βράϊλας ἀποφεύγει νὰ δηλώσει πὼς *καὶ* τὸ ὡραῖο, κατὰ τὸν Kant, εἶναι συναίσθημα ὑποκειμενικό[47], προσθέτει ὅμως ὅτι τὸ ὑψηλὸν δημιουργεῖ ψυχικὲς καταστάσεις κατὰ τὶς ὁποῖες «ἀφαρπαζόμεθα ὑπὸ ἀφάτου καὶ ἀγνώστου τινὸς μεγαλείου, ὅπερ κυριεύει καὶ καταβάλλει τὸ πνεῦμα, καὶ ἐμποιεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αἰσθήματα ὅλως διάφορα τῆς ἁρμονικῆς καὶ γλυκείας ἐντυπώσεως τοῦ καλοῦ»[48]. Ὁ φιλόσοφος διερωτᾶται ἂν ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον εἶναι δύο εἴδη τοῦ αὐτοῦ γένους ἢ ἂν τὸ καθένα τους ὑπάγεται ὑπὸ γένος διαφορετικό, καὶ συνεχίζει μὲ τὴν ἀκόλουθη συλλογιστικήν: ἐὰν ἀληθεύει τὸ δεύτερον, ἡ περὶ ὕψους πραγματεία δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς καλολογίας· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὅλως ἀπαράδεκτον, διότι τὴν ἐσωτερικὴν συγγένειαν τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν καὶ ἡ ἐνστιγματικὴ κρίσις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ τῶν καλολόγων θεωρία ὁμολογοῦσιν. Ἄρα τὸ ὑψηλὸν *εἶναι εἶδος καλοῦ*, καί, εἰ τοῦτο, ἐν τῷ ὑψηλῷ πρέπει νὰ ὑπάρχουσιν εἷς ἢ πλείονες εἰδικοὶ χαρακτῆρες μετὰ τῶν γενικῶν συνδυαζόμενοι»[49].

Ἡ ἴδια αὐτὴ συλλογιστικὴ ὁδηγεῖ στὴν διευκρίνιση πὼς τὸ ὑψηλὸν εἶναι «εἶδος τοῦ καλοῦ ἐν ᾧ ὑπερτερεῖ τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀπείρου»[50]. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βίωση τοῦ ὑψηλοῦ κατὰ τρόπον διάφορον ἐκείνης τοῦ ὡραίου: «ἡ ἐξ αὐτοῦ ἡδονὴ δὲν εἶναι ἡ ἐκ τοῦ καλοῦ γλυκεία καὶ εὐάρεστος συγκίνησις, ἀλλ᾽ αἴσθημα σοβαρὸν καὶ βαθύτατον συνταράσσον πᾶσας τὰς δυνάμεις τοῦ πνεύματος καὶ παράγον τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸ θάμβος»[51]. Τὸ καίριο σημεῖον ὅλων αὐτῶν τῶν διαπιστώσεων, ποὺ θὰ καθορίσει τὶς σχέσεις τόσο τοῦ ὑψηλοῦ ὅσο καὶ τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου πρὸς τὸ ὡραῖον, ἐπισημαίνεται στὴν ἔκφρασιν *εἶδος καλοῦ* ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει τὴν στενὴ συγγένειαν ὅλων αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὡραίου ἢ, ἀκριβέστερα τὴν κατὰ περίπτωσιν ταυτότητά τους ὡς πρὸς ἐκεῖνο. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ ἑξῆς, ὁ Βράϊλας δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐντάξει στὸ ἤδη διαφοριζόμενον διακριθὲν σχῆμα: ὡραῖον-ὑψηλόν, τὶς ἄλλες δυὸ κατηγορίες: τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου, πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίας συναρτήσεώς των, ὅπου καὶ ἡ κατ᾽ ἀντιστοιχίαν ταυτότης καὶ ὁ κατ᾽ ἀντιστοιχίαν ἐξειδικευτικὸς των διαφορισμὸς ὡς πρὸς τὸ ὡραῖον θ᾽ ἀποβαίνουν λογικῶς ἐμφανεῖς. Ἂς παρατηρηθῆ πὼς ἐπὶ τούτω ἐχρησιμοποίησα τὸν ὅρον *κατη-*

---

45. Ἱστορία καὶ ὁρισμός, 4Α, σ. 459.
46. *Αὐτόθι*.
47. Πβ. Kant, *Κριτ. τῆς κρίσεως*, § 35· E. Moutsopoulos, *Forme et subjectivité*, σ. 43.
48. Ἱστορία καὶ ὁρισμός, τ. 4Α, σ. 459.
49. *Αὐτόθι*.
50. *Αὐτόθι*, σ. 462.
51. *Αὐτόθι*, σ. 464.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

γορίες προκειμένου περὶ τῶν εἰδικώτερων αὐτῶν ἐκφάνσεων τοῦ ὡραίου, ὥστε νὰ δειχθῆ ἐναργέστερα πὼς ὁ ὅρος αὐτός, χρησιμοποιούμενος ἐπὶ νοητικῶν δεδομένων *μὴ ἀναγωγίμων*, εἶναι σαφῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν φύση τους, κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Βράϊλα, καὶ πώς, στὴν περίπτωση αὐτήν, παρόμοια χρησιμοποίησή του συνιστᾶ, κατὰ βάθος, καταχρηστικὸν ἀναχρονισμόν.

Ὡς πρὸς τὸ χαριτωμένον, ὁ Βράϊλας θεωρεῖ πὼς ἡ ἔννοια αὐτή, ποὺ δηλώνει μιὰν κίνησιν «ἤρεμην, εὔκολην, ἁρμονικὴν κι ἐλεύθερην προσπαθείας καὶ κόπου», κατὰ τὸν Lévêque[52], ἀναφέρεται ὡσαύτως σ' *ἕνα εἶδος τοῦ ὡραίου*[53]. Ὡστόσον «ἡ ἐκ τοῦ *χαίρω* ἐτυμολογία τῆς λέξεως ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς ἀνακάλυψιν τῆς μεταξύ των δύο τούτων ἐννοιῶν σχέσεως, καὶ νοοῦμεν ἀμέσως ὅτι εἰς τὸ ἠθικὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἕτερον εἶδος τοῦ καλοῦ ἡ χάρις ἀνήκει»[54]. Ἐπειδὴ ὅμως «ὅπου ὑπάρχει ἠθικότης δὲν ὑπάρχει... «κατ' ἀνάγκην» καὶ χάρις»[55], ὁ Βράϊλας τοποθετεῖ τὸ κρίσιμον χαρακτηριστικὸ τοῦ χαριτωμένου σὲ μίαν *ἱλαρὰν εὐμένειαν* ἔναντι τῆς συνειδήσεως, ποὺ τὸ διακρίνει. Παρόμοια βέβαια ἱλαρὰ εὐμένεια πρὸς τὰ πράγματα χαρακτηρίζει τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπον, εὐχερῶς ὅμως ἡ φορά της ἀντιστρέφεται ἀπ' αὐτόν, ὥστε ὁ ἴδιος νὰ θεωρεῖ πὼς ἡ αἰσθητὴ πραγματικότης εἶναι αὐτὴ ποὺ φαίνεται νὰ τοῦ μειδιᾶ. Ἂν λοιπὸν τὸ ὑψηλὸν ἐκφράζει μίαν ἔξαρση τοῦ ὡραίου, ἔξαρσιν ποὺ ἐξικνεῖται μέχρι διασπάσεως τῆς δομικῆς του συνοχῆς, τὸ χαριτωμένον ἐκφράζει μιὰν μουσικῶς ὑπότονον (sotto voce) δήλωσίν του. Κατὰ τὸν ἴδιον, πρὸς τὰ μόλις διακριθέντα εἴδη τοῦ ὡραίου λόγου, ἀλλ' ἀντιστρόφως πρὸς ἐκεῖνα, διαφοροποιεῖται, ὡς πρὸς τὸ ὡραῖον, καὶ ἡ τρίτη ἔννοια, ἡ ἔννοια δηλαδὴ τοῦ *γελοίου*. Τὸ γελοῖον, κατὰ τὸν Βράϊλαν, «δὲν εἶναι... οὔτε στοιχεῖον οὔτε εἶδος τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀντιθέσεως μᾶλλον ἢ ἐκ συγγενείας σχετίζεται πρὸς τὸ καλόν»[56], εἶναι δὲ ὅ,τι προκαλεῖ γέλωτα, δηλαδὴ μίαν ἠχηρὰν ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς βεβαιότητος ἐνώπιον μιᾶς *κατὰ συμβεβηκὸς* ἀτελείας[57] τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοτέλης ἤδη ἐχαρακτήρισεν «αἶσχος... ἀνώδυνον καὶ οὐ φθαρτικόν»[58], μ' ὅλες του τὶς ἐκφράσεις, ἀπὸ τὴν κόσμια καὶ σεμνὴν ἀστειότητα μέχρι τῆς κυνικῆς καὶ ἀναιδοῦς, κι ἀπὸ τὸν εὐπρεπῆ κῶμον μέχρι τοῦ ἀσελγοῦς καὶ τοῦ ὑβριστι-

---

52. *La science du beau*, τ. 1, σ. 107: «un mouvement doux, facile, harmonieux, exempt d'effort et de peine»· πβ. R. BAYER, *ἔνθ' ἀν.*, (σημ. 33).

53. Ἴστ. καὶ ὁρ., 4Α, σ. 464.

54. *Αὐτόθι*.

55. *Αὐτόθι*.

56. *Αὐτόθι*, σ. 467.

57. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, Au pays du sourire ou: la polyvalence d'une activité psychosomatique, *Annales d'Esthétique*, 8, 1969, σσ. 99-118, καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Poïésis et Techné. Idées pour une philosophie de l'art*, τ. 2, Montréal, Montmorency, 1994, σσ. 141-161, ἰδιαίτερα σσ. 144-150, ὅπου καὶ ἡ ἐν τῷ μεταξὺ νεώτερη βιβλιογραφία. Πβ. H. BERGSON, *Le rire*, Κεφ. 1., Du comique en général.

58. Πβ. *Ποιητ.*, 5, 1149 a 34-35.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

κοῦ, καὶ μ' ὅλες τὶς ἐνδιάμεσες διαβαθμίσεις[59]. Ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ χαριτωμένο, τὸ γελοῖον εἶναι διάθεση τῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία ὅμως ἀντανακλᾶται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν συνείδησιν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος.

Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον, μετὰ ἀπ' ὅσα ἐξετέθησαν ὡς τώρα, νὰ μνημονευθοῦν ἐν λεπτομερείᾳ οἱ ἐπὶ μέρους ἀπόψεις τοῦ Βράϊλα ἐπὶ τῶν κυρίων «κατηγοριῶν» ποὺ προεκτείνουν τὴν «κατηγορία» τοῦ ὡραίου. Θὰ ἐπιχειρηθῆ, ἐν εἴδει κατακλεῖδος, ἡ σύνδεσή τους πρὸς ἐκείνην διὰ τῆς διατυπώσεως μιᾶς συναρτήσεως ποὺ ἐκφράζει τὴν τάση μιᾶς συστηματικῆς των ἑνοποιήσεως στὴν συνείδηση τοῦ φιλοσόφου μας. Διαπιστώσαμε προηγουμένως τὴν τάση τοῦ Βράϊλα νὰ θεωρήσει τὸ ὑψηλὸν ὡς ἐκφράζον μιᾶν ἔξαρσιν τοῦ ὡραίου, καὶ τὸ χαριτωμένον ὡς ἐκφράζον ἕναν ὑποτονισμόν του. Ὑπὸ τὶς συνθῆκες αὐτές, καὶ τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τὸ γελοῖον θὰ πρέπει νὰ ἐκφράζει, κατὰ τὸν Βράϊλαν, ἕναν ἀντιθετικὸν ὑποβιβασμόν τοῦ ὡραίου. Ἤδη παρόμοιες τάσεις ὑπερτονισμοῦ, ὑποτονισμοῦ ἢ καὶ ὑποβιβασμοῦ τοῦ ὡραίου διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν συγγενῶν πρὸς ἐκεῖνο ἐννοιῶν διαβλέπει κανεὶς στὸ ἔργο τοῦ Lévêque, συγκεκριμένα στὴν φράση: «τὸ νόστιμο καὶ τὸ γοητευτικὸ εἶναι κι αὐτὰ τὸ ὡραῖο, ἀλλὰ τὸ ὡραῖο ἐστερημένο τοῦ μεγαλείου»[60]. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ περὶ μιᾶς ὄχι πιὰ ἐντασιακῆς[61], ἀλλὰ καθαρῶς ποσοτικῆς διαφοριστικῆς διαβαθμίσεως τοῦ ὡραίου εἶναι δύναμη καὶ μάλιστα ἰσχυρά. Τοῦτο διαφαίνεται ἀπὸ φράσεις ὅπως: «τὸ ὡραῖο δύναται νὰ «μεγαλώσει» μέσα στὸ ὑψηλόν, νὰ «συρρικνωθῆ» μέσα στὸ νόστιμο»[62]. Τὴν ἀντίληψη αὐτὴν ἀκριβῶς ἐκφράζει κι ὁ Βράϊλας, διὰ τοῦ ἰδικοῦ του αἰσθητικοῦ λόγου.

Ματαίως θ' ἀναζητήσει κανεὶς στὸ ἔργο τοῦ Βράϊλα ἕναν συνθετικὸν ὁρισμὸν τοῦ ὡραίου νοουμένου ὡς «κατηγορίας» ἐξειδικευόμενης διὰ τῶν «κατηγοριῶν» τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ χαριτωμένου καὶ τοῦ γελοίου, ποὺ εὐθέως ἢ ἐξ ἀντιθέσεως ἐπιτρέπουν τὸν καλύτερον προσδιορισμὸ τῶν δομῶν του. Μὲ τὰ στοιχεῖα ὅμως πού, ἀναλυτικῶς διατυπούμενα, διαθέτομε, εἴμαστε σὲ θέση ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ προχωρήσωμε στὴν διατύπωση ἑνὸς παρόμοιου συνθετικοῦ ὁρισμοῦ ποὺ νὰ ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς βραϊλιανῆς αἰσθητικῆς. Ἕναν ὁρισμὸ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐπεχείρησα, πρὶν ἀπὸ σαράντα περίπου χρόνια νὰ διατυπώσω, καὶ τὸν προτείνω ἐδῶ, κατὰ μετάφρασίν μου στὴν ἑλληνική: «τὸ ὡραῖον εἶναι ὑπέροχος ὀντότης ἐκδηλούμενη στὴν ὑλική, νοητὴν ἢ ἠθικὴν φύση καὶ στὴν τέχνη, ἰσορροπημένη, σύμμετρος, ἐπιβαλλόμενη ἐπὶ τῆς εὐαισθησίας ἢ καί, τῶν ἀναλογιῶν της καθισταμένων ἀσυμμέτρων, ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ὡς ὑψηλόν, ἢ ἀκόμη, ὑπὸ

---

59. Ἱστ. καὶ ὁρ., 4Α, σ. 469.

60. *La science du beau*, τ. 1, σ. 181: «Le joli et le charmement, c'est encore le beau, mais le beau moins la grandeur».

61. Πβ. E. MOUTSOPOULOS, Le presque-beau, *Revue d'Esthétique*, 17, 1964 1-2, σσ. 40-45· καὶ *Poïésis et Technè*, τ. 1, 1994, σσ. 57-61.

62. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Οἱ αἰσθητικὲς κατηγ.*, β΄ ἔκδ., σ. 138, § 13, σημ. 1· A. CUVILLIER, *Précis de Philosophie*, τ. 1, Paris, A. Colin, 1959, σ. 561: «le beau peut se «majorer» dans le sublime, se «rapetisser»dans le joli».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

τὴν ὄψιν μιᾶς ἱλαρᾶς εὐμένειας, ὡς χαριτωμένον, κι ἀντιτιθέμενη, ὡς ἐκ τῆς ἴδιας τῆς ἰσορροπίας, πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἰσορροπίας τοῦ γελοίου, ἀσχήμιας κατ' ἀρχὴν ἀβλαβοῦς, οὐσίας κατώτερης κι ἀτελοῦς ἡ ὁποία, συναρτώμενη πρὸς αὐτήν, καθιστᾶ ἐμφανέστερη τὴν τελειότητά της»[63]. Ὁ συνθετικὸς αὐτὸς ὁρισμὸς δύναται νὰ θεωρηθῆ πὼς ἐμπεριέχει καὶ τὴν εἰς ἣν ἀναφέρεται βραϊλιανὴν ἀντίληψη περὶ τῆς φύσεώς των πρὸ τοῦ γράμματος αἰσθητικῶν κατηγοριῶν, τῶν ἀντικειμενικῶν δηλαδὴ καὶ συνειδησιακῶν δομικῶν πλαισίων ποὺ ὁμολογοῦν κατὰ τὴν συνάντηση τῶν αἰσθητικῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν κρίσεων.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
(Ἀθῆναι)

63. E. MOUTSOPOULOS, *Le problème du beau*, σ. 139.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ